

Тибор ЖИВКОВИЋ
Историјски институт
Београд

ВРЕМЕ НАСТАНКА АЈНХАРДОВОГ ДЕЛА *VITA CAROLI IMPERATORIS**

Анстракт: Тачно време настанка Ајнхардовог дела *Vita Caroli imperatoris* у историографији није утврђено. Испитивање контекста настанка дела и сучељавање хронолошких података који се у делу могу наћи, указује на то да би дело настало најпре у годинама непосредно после смрти Карла Великог, 815. или 816. године.

Кључне речи: Ајнхард, Карло Велики, Лувиг Побожни, Хилдуин.

Живот Карла Великог (*Vita Caroli imperatoris*) написао је, према сведочанству Валафрида Страбона,¹ Ајнхард – који није био само сведок догађаја, већ особа коју је Страбон сматрао веома

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије *Етногенеза Срба у средњем веку: Упоредна анализа историјско-културног наслеђа, генетичког материјала и предмета материјалне културе са аспекта аналитичке хемије* (Ев. бр. ИИИИ47025).

¹ Валафрид Страбон (Walahfrid Strabo), 808/809 – 849, био је опат манастира Рајхенау, теолог и песник, ученик Храбана Маура, татор Карла Ђелавог и особа веома блиска двору; видети, М. Manitius, *Geschichte der Lateinischen Literatur des Mittelalters I (Von Justinian bis zur Mitte des 10. Jahrhunderts)*, München 1911, 302 – 314; E. S. Duckett, *Carolingian Portraits: A Study in the Ninth Century*, Ann Arbor 1988, 121 и даље (= Duckett, *Portraits*).

образованом и изузетних врлина.² Ајнхард је умро 840 године, Валафрид Страбон 849. године, па је тако Валафридов Пролог испред Ајнхардовога *VK* морао да настане између ове две године.³ У свом Прологу Валафрид напомиње да је он тај који је унео наслове и поделу на поглавља у Ајнхардово дело.⁴ Валафрид је извршио сличан редакторски захват у још једно дело, Теганово, Геста цара Лудвига (Побожног).⁵ Говорећи о Ајнхарду, Валафрид Страбон напомиње да је Ајнхард међу свим људима са Карловог двора, био једини којем се Карло поверавао о својим личним стварима, и да је био особа с чудесним даром да пронађе меру у узбурканим политичким збивањима, што му је омогућило да “преживи” тешка времена у време Лудвига Побожног, када су бројне недаће (на унутрашњем плану) захватиле државу Франака и када су достојанственици лако губили своје положаје.⁶ Из Валафридовога Пролога не би се могло закључити када је Ајнхард писао своје дело, већ само да је Ајнхард сигурно аутор.⁷

² *Einhardi Vita Karoli Magni*, ed. O. Holder-Egger, MGH SRG in usum scholarum, Hannoverae et Lipsiae 1911, XXVIII (= *VK*). Најновији превод овог дела на енглески језик, T. F. X. Noble, *Charlemagne and Louis the Pious: The Lives by Einhard, Notker, Ermoldus, Thegan, and the Astronomer*, 2009, 21 – 50 (= Noble, *Lives*).

³ Валафридов Пролог је сачуван само у рукописима Б групе; cf. *VK*, XXVIII (aparatus).

⁴ *VK*, XXIX.

⁵ *Theganus Gesta Hludowici imperatoris*, ed. E. Tremp, MGH SRG in usum scholarum 64, Hannover 1995, 168.13 – 16 (= *Thegan*).

⁶ *VK*, XXIX.

⁷ У историографији није постигнута сагласност око времена настанка *VK*; видети, H. Löwe, *Die Entstehungszeit der Vita Karoli Einhardus*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 39 (1983) 96 – 101 (= Löwe, *Entstehungszeit*), определио се за раздобље 827 – 829; M. Tischler, *Einhard's Vita Karoli: Studien zur Entstehung*, Schriften der MGH 48, I – II, Hannover 2001, I, 121 – 122 (= Tischler, *Einhard's Vita Karoli*), сужава ово раздобље на 829 – 830. С друге стране, H. Krüger, *Neue Beobachtungen zur Datierung von Einhard's Karlsvita*, Frühmittelalterliche Studien 32 (1998) 138 – 145 (= Krüger, *Neue Beobachtungen*), сматра да је дело настало пре 823. године, али остаје у двадесетим годинама деветог века. Noble, *Lives*, 13, опредељује се за 828. или 829. годину. R. McKitterick, *Charlemagne: The Formation of a European Identity*, Cambridge 2008, 14 (= McKitterick, *Charlemagne*), сматра да је дело највероватније настало пре 817. године, али сигурно не после 823. године. Слично, D. Ganz, *Einhard's Charlemagne: The Characterisation of Greatness*, Charlemagne: Empire and Society, ed. J. Story, Manchester 2005, 51, n. 35 (= Ganz, *Greatness*), сигуран је да је *VK* сигурно настао после 817. године; за време “мало после 817. године” опредељује

Ајнхардово дело привлачило је пажњу историчара одувек, а оцењивано је на различите начине.⁸ Међутим Карлов портрет, односно питање у коликој мери је он Ајнхардова фикција, а у коликој мери реална слика најзнаменитијег франачког владара, није предмет ове расправе. Право питање, када се отпочиње истраживање времена настанка овог дела, јесте због чега је уопште настало? Карло Велики, који је Ајнхарду поверавао бројне важне дужности, био је мртав када је Ајнхард своје дело писао, па се поставља питање у каквом је односу Карлов портрет према личности његовог сина и наследника Лудвига Побожног (814 – 840), али и према политичким и друштвеним кретањима у Франачкој у тренутку писања дела. Несумњиво је Ајнхард Карла описао веома топлим речима, створивши портрет једног изузетног владара кога су красиле бројне особине: почев од његовог стаса, који је Ајнхард, како се испоставило доцнијим антрополошким испитивањима Карлових земних остатака, навео необично тачно,⁹ па преко његових занимања за уметност и

се и D. Iogna-Prat, *La construction biographique du souverain carolingien*, Annexes des CLCHM 15 (2003) 200. Најзад, R. Morse, *Truth and Convention in the Middle Ages: Rhetoric, Representation, and Reality*, Cambridge 1991, 159, сматра да је дело настало између 814. и 821. године, иако без изношења аргументације.

⁸ Велики критичар Ајнхардовога *VK*, био је L. Halphen, *Einhard, historien de Charlemagne, Études critiques sur l'histoire de Charlemagne*, Paris 1921, 86 – 98 (= Halphen, *Einhard*); такође у скорје време, R. Collins, *Charlemagne*, Toronto 1998, 1 – 2. Халфанов строги суд о Ајнхардовом *VK* донекле је оспорио F. L. Ganshof, *Notes critiques sur Eginhard, biographe de Charlemagne*, Revue belge de philologie et d'histoire 3 (1924) 725 – 758. Слично, McKitterick, *Charlemagne*, 20, уз оgradu да је Ајнхард, на свој начин, практично “створио” лик Карла Великог.

⁹ *VK*, 26.19 – 21: *...statura eminenti, quae tamen iustam non excederet – nam septem suorum pedum proceritatem eius constat habuisse mensarum...*). Наводни гроб Карла Великог је отворен 1861. године и његови земни остаци су том приликом антрополошки обрађени. Испоставило се да је Карло Велики био висок 192 cm – тачно онолико колико је Ајнхард и написао; упор. A. Barbero, *Charlemagne, Father of a Continent*, Los Angeles 2004, 118. Најновија антрополошка истраживања, али само на основу леве потколенице која је истраживачима била доступна, показала су да је Карло Велики могао да буде висок око 195 cm, али телесне масе од свега око 78 kg; упор. F. J. Rühli – B. Blümich – M. Henneberg, *Charlemagne was very tall, but not robust*, *Economics and Human Biology* 8 (2010) 289 – 290. Међутим, велико је питање да ли су испитани заиста земни остаци Карла Великог, будући да је још Франсоа де Мели упозорио да се о гробу Карла Великог заправо не зна ништа поуздано. На основу писма, које је

књижевност,¹⁰ затим способности као војног заповедника, организатора и градитеља,¹¹ па све до описа његових емотивних стања у оним ситуацијама када је губио своје ближње (двојицу старијих синова и кћер) или особу коју је сматрао блиском (папа Хадријан I).¹² Портрет Карлов је пре свега људски, а владарска димензија је веома често скривена иза обичних људских врлина или мана: није волео да носи скупоцену одећу, осим када је то било неопходно (нпр. приликом црквених свечаности или на изричиту молбу папе Хадријана I или папе Лава III),¹³ био је умерен у пићу, али не и у јелу (посебно када је било речи о дивљачи),¹⁴ имао је велики број конкубина, а са четири од њих имао је и потомство – што Ајнхард ни у једном тренутку не сматра недоличним или друштвено неприхватљивим.¹⁵ Посебно је занимљиво и то што Ајнхард каже да се Карло често жалио како пост шкоди његовом телу¹⁶ – што је необично за владара који својим понашањем треба да пружи пример својим поданицима, а пре свега начином живота у складу са друштвеним (тј. хришћанским) нормама понашања тадашњег времена. Неусмњиво је, дакле, да у Ајнхардовом приказу Карла Великог не господари Карло као Богом штићени владар, који своја дела спроводи у складу са божанским планом – већ Карло као човек, свакако на важном положају, који

19. јула 1914. године Мелију упутио Др Е. Teichmann, који је тада вршио ископавања у Ахену, јасно је да су већ тада постојале бројне хипотезе о томе где се налази гроб Карла Великог – и све су биле једнако слабе: *Il y a plus d'une douzaine d'hypothèses sur l'emplacement du tombeau de Charlemagne; je les ai toutes étudiées, toutes sont fausses*; видети, F. de Mély, *Le tombeau de Charlemagne à Aix-la-chapelle*, Comptes-rendus des séances de l'Académie des inscriptions et Belles-Lettres 59e année 5 (1915) 352. Анализу извора који описују Карлов гроб, и која је показала да је фантастичан опис Карловог гроба који је открио цар Отон III заправо романирана средњовековна творевина, извршио је, G. Tessier, *Charlemagne*, Paris 1967, 306 – 308. У новије време, J. F. Moffitt, *The Enthroned Corpse of Charlemagne: The Lord-in-Majesty Theme in Early Medieval Art and Life*, Jefferson N.C. 2006, passim, покушао је да докаже како су средњовековни описи Карловог гроба и његових земних остатака поуздани.

¹⁰ VK, 30.1 – 22.

¹¹ VK, 20.9 – 21.18.

¹² VK, 24.12 – 17.

¹³ VK, 27.22 – 28.15.

¹⁴ VK, 28.18 – 29.6.

¹⁵ VK, 22.14 – 15; 23.1 – 5.

¹⁶ VK, 28.21 – 29.1.

није лишен бројних људских мана. Будући да је дело писано у време владавине Лудвига Побожног, онда се оваква представа Карла као владара мора тражити у оном политичком тренутку када Карлов портрет није могао битно да се разликује од политичког понашања и потреба његовог сина и наследника, јер Карлов портрет није смео да засени сина. Напротив, мане Карла Великог могле су да буду истакнуте намерно, како би се нагласиле, *ex silentio*, врлине Лудвига Побожног (није имао конкубине, био преко мере ревносан хришћанин, био умерен у јелу и пићу).¹⁷ У том случају дело је морало бити поручено са двора и самим тим морало је да има карактер званичног списа. Уколико *VK* није “службена” биографија – онда питање времена настанка тога дела остаје заувек отворено, а оно само постаје својеврстан парадокс панегиричке књижевности.¹⁸

Питање времена настанка Ајнхардовога дела можда се може наслутити већ у самом Ајнхардовом Предговору.¹⁹ Наиме, пошто је изнео свој став да је неопходно забележити догађаје како не би били заборављени, Ајнхард напомиње да нико не би могао боље да опише догађаје којима је он сам био сведок, и да, другим речима, он једноставно није познавао никога ко би уопште и могао да опише те догађаје.²⁰ Разлог који га наводи на писање појављује се некако као лични дуг владару, јер Ајнхард каже да не жели да дозволи да такав частан живот и величанствена дела, која нико у његово време не

¹⁷ *Thegan*, 200.7 – 204.10.

¹⁸ Примера ради, биографија Алфреда Великог и Виљема Освајача управо испуњава овај услов – обе су панегиричке и по месту настанка повезане са двором; видети, R. Abels, *Alfred and his Biographers, Images and Imagination*, *Writing Medieval Biography: Essays in Honour of Frank Barlow*, eds. D. Bates – J. Crick – S. Hamilton, Woodbridge 2006, 61 – 76; D. Bates, *The Conqueror's Earliest Historians and the Writing of his Biography*, *Writing Medieval Biography: Essays in Honour of Frank Barlow*, eds. D. Bates – J. Crick – S. Hamilton, Woodbridge 2006, 129 – 142.

¹⁹ Ајнхардов Предговор недостаје у 11 рукописа (од 18 коришћених за Курцеово издање): A1, A1*, A4, B групи (свих седам рукописа) и C2; cf. *VK*, 1 (apparatus). Tischler, *Einhard's Vita Karoli*, 17 – 77, идентификовао је укупно 123 рукописа *VK*, од којих је средњовековних 105. Исти аутор оспорава да је група А најстарија, сматрајући да је настала 867. године на основу рукописа из Лорша (*Ibid.* 102 – 151). Видети и критику Тишлеровог двотомног дела, J. L. Nelson, *Tracking Einhard's 'Life of Charlemagne'*, *Journal of Ecclesiastical History* 57/2 (2006) 301 – 307.

²⁰ *VK*, 1.11 – 22.

може да понови, падну под вео таме и заорава. Затим, Ајнхард наводи и друге разлоге који га наводе на писање: истиче да му је Карло био попут другог оца, пријатељство са њим и његовом децом, свој друштвени положај на којем може да захвали управо Карлу, и најзад понавља, само другим речима, да такав живот не сме да падне у заборав – овог пута не због величанствене владавине, већ због осећања захвалности за све што је у животу прошао и постигао захваљујући Карлу.²¹ Дакле, до овог места, у Предговору се не може наћи ниједан исказ који би указивао на то да је дело поручено, јер се менторство евентуалног наручиоца не појављује ни у најситнијој појединости. Напротив, сви мотиви за писање Карлове биографије представљени су као искључиво лични.

Ипак, на два места у Предговору, Ајнхард, како се чини, наговештава да је *VK* дело писано за посебну прилику. Већ на самом почетку Предговора писац каже како је дело написао: “најбрже што сам могао” (...*quanta potui brevitate complexus sum, operam inpendens*).²² При крају Предговора, поново вели да је писање започео дрско (*in tantam inpudentiam proruperim*) тобоже без припреме, супротно Цицероновим упутствима из *Tusculanae disputationes*, али да је то учинио како би сачувао сећање на великог човека, упркос томе што ће та журба којом је писао можда и оштетити његову репутацију и изазвати осуду код неких људи.²³ Без обзира на то да ли је Предговор постојао у оригиналном спису (о овом питању видети ниже), или само у примерку *VK* који је био послат Ајнхардовом пријатељу Герварду (видети ниже), ово су Ајнхардове речи о начину како је дело настало – брзо, уз спремност аутора да претрпи осуду критичара.²⁴ Уколико ово истицање скромности аутора није фраза, онда се у ове две кратке напомене може разазнати да је дело настало журно као последица врло одређених околности. Свакако, то што је Ајнхард одлучио да *VK* напише брзо, још увек није доказ да је дело било наручено, али се поставља питање шта би то могло да буде што је Ајнхарда натерало да журно приступи писању.²⁵

²¹ *VK*, 1.27 – 2.12.

²² *VK*, 1.4 – 5.

²³ *VK*, 2.17 – 28.

²⁴ Ganz, *Greatness*, 40 – 41, сматра да је Ајнхард своју скромност истакао следећи Алкуинову реторику.

²⁵ Како се из самог *VK* може приметити хронолошки подаци, који би најпре требало да изгледе из ауторових сећања, преузети су на основу *ARF*, тако да

Међутим, већ сам почетак *VK* изгледа да крије траг да је дело било наручено. Наиме, Ајнхард своје излагање не започиње Карловим рођењем, што би било очекивано за једну биографију владара, нити са његовим оцем или дедом, већ са освртом на династију која је владала Францима раније – на Меровинге. Увођење династије Меровинга на самом почетку читавом делу неизбежно даје један посебан печат, будући да се на тај начин лако истиче пуно право Лудвига Побожног, Карловог сина, да влада Францима.²⁶ Начин на који је последњи краљ Меровинга, Хилдерик, приказан, несумњиво одаје тенденцију да се он у потпуности омаловажи. Прво, тек што је поменуо краља Хилдерика, Ајнхард саопштава да је он по наређењу папе Стефана развлашћен и замонашен. Затим пружа додатна објашњења због чега је то урађено – јер су праву власт имали мајордоми, а Меровиншки владар је био тек уживалац прихода са свог скромног имања, номинални прималац страних посланстава, окружен тек неколицином слугу и чиновника, а по земљи је путовао у колима која су вукла два вола.²⁷ Ово прво поглавље заправо је

Ајнхардове речи да пише како би сачувао сећања на Карлова дела, могу најпре да се односе на неке догађаје из Карловог живота који носе најпре лични печат и познате су само Ајнхарду. Међутим, у самом делу таквих места нема – само у неколико поглавља (19, 24, 25, 26 и 29) јављају се појединости из Карловог живота које, опет, ни издалека не могу да се назову “тајним” и познатим искључиво Ајнхарду. Више су у питању појединости из Карловог живота које су биле познате сваком ко је боравио на двору: 1. да је образовао своју децу у лепим уметностима, да синови јашу на франачки начин, да користе оружје и да лове, да кћерке умеју да преду; 2. да је Карло био умерен у јелу и пићу, презирао пијанство, ретко правио гозбе, да су му током јела читали, а посебно је волео Августиново дело *De civitate Dei*; 3. да је био речит и да је учио стране језике, да је посебну пажњу поклањао лепим уметностима, а посебно је учио, од Алкуина, реторику, дијалектику и астрономију; 4. да је у цркви певао испод гласа заједно са осталима; 5. да је латинска имена месеци заменио франачким, као и да је смислио имена за 12 ветрова. Такође, управни говор, који би најбоље сведочио о личној вези између Ајнхарда и Карла, нигде се не јавља. Чини се да се Ајнхардове речи да жели да сачува Карла од заборава односе уопште на потребу да Карлова дела буду сачувана за будућа поколења. То је опет више династички моменат него лична потреба писца.

²⁶ О Меровинзима у овом контексту, видети, P. Fouracre, *The Long Shadow of the Merovingians*, Charlemagne, Empire and Society, ed. J. Story, Manchester 2005, 5 – 21.

²⁷ *VK*, 2.30 – 4.2.

суштински важно за испитивање намене дела. Чим се почиње са образложењем да је претходна династија била неспособна и правно ваљано развлашћена, читав спис добија династичко обележје, а самим тим појачава утисак да је само дело било – наручено. Тај утисак да је дело било наручено појачава и ток излагања у наредном поглављу, у којем се излажу почеци Каролинга од времена Карла (Мартела) са посебним истицањем две победе које је овај задобио над Арабљанима, а затим се (поглавље три) наставља излагањем о Пипину и његовом крунисању уз одобрење папе, а потом и о почетку Карлове владавине заједно са братом Карломаном. Тек у поглављу четири Ајнхард говори о Карловом детињству – али на изненађење читаоца – он томе и не жели да пише, јер, вели, “о његовом рођењу и детињству као и младости, ништа није написано..., а нису у животу ни они који би о томе могли нешто да кажу”.²⁸ Затим, од петог поглавља, Ајнхард започиње подробен опис Карлових ратова.

Дакле, у прва четири поглавља мало шта је посвећено Карлу, а оно што се њега тиче, углавном је изложено у контексту његових односа са братом Карломаном. Као да писац посебну пажњу посвећује правоваљаности династије Каролинга и питању наслеђивања власти унутар династије, а то је појединост која прилично убедљиво наводи на закључак да је *VK* било наручено дело. Наиме, упорно истрајавање писца на правоваљаности наслеђивања власти у случају покојног владара, Карла Великог, бесмислено је уколико није у функцији потврде права на врховну власт његовог наследника.

Најранија сведочанства о читаоцима *Vita Karoli* и најстаријим рукописима

Како је добро познато, Ајнхард је један примерак *VK* послао особи чији је иницијал прибележен у лондонском рукопису: “Ајнхард своме најдражем Г. уз поздрав” (*Einhardus carissimo G. suo salutem*).²⁹ У

²⁸ *VK*, 6.23 – 7.7. О каснијој традицији и скаскама о детињству Карла Великог, видети, J. L. Nelson, *Charlemagne the Man, Empire and Society*, ed. J. Story, Manchester 2005, 25 – 28.

²⁹ Noble, *Lives*, 11. У питању је рукопис *British Museum Cotton. Tiberius C XI, olim Traiectensis vel Egmundanus*, датиран у 10. век; cf. *VK*, XXI.

самом тексту Предговора Ајнхард пише: “Овде имаш књигу...у којој нема ничега чему би се ТИ дивио,³⁰ осим његових дела...”³¹ Дејвид Ганц, а за њим и Томас Нобл, повезали су особу са инцијалом Г. на лондонском рукопису и ово ТИ, закључивши да је у питању иста особа.³² Дејвид Ганц је сматрао да је Г. заправо Гервард, библиотекар у палати Лудвига Побожног.³³ Колико извори допуштају може се закључити да је Гервард сигурно био библиотекар у палати у Ахену 828. године,³⁴ а да је двор напустио највероватније 829. или 830. године. Најзад, Гервард је био тај који је написао стихове посвете за примерак *VK* који је, наводно, предат Лудвигу Побожном.³⁵ Тако би лична заменица којом је Ајнхард у Предговору ословио читаоца, а иза које се крије Гервард, дворски библиотекар, на известан начин повезала настанак дела са двором.

С друге стране, све то још увек не мора да буде тако, јер је Ајнхард, написавши своје дело, могао да пошаље један примерак Герварду, који уопште није морао да буде у том тренутку дворски библиотекар.³⁶ Уколико је цар Лудвиг био наручилац дела ништа природније не би било него да Ајнхард у своме Предговору (уколико Предговор јесте заиста био саставни део списка) макар на неки начин укаже на Лудвига Побожног као наручиоца. Гервард, у својим стиховима, а који се односе на Карла, дословце каже ТЕБИ: *Hos tibi*

³⁰ Мисли се на књижевни стил, за који Ајнхард каже, скромно, да није за дивљење.

³¹ *VK*, 2.12 – 14: *En tibi librum praeclarissimi et maximi viri memoriam continentem; in quo praeter illius facta non est quod admireris, nisi forte...*

³² Noble, *Lives*, 11.

³³ D. Ganz, *Preface to Einhard's Vita Karoli*, Einhard: Studien zu Leben und Werk, ed. H. Schefers, Darmstadt 1997, 309; Idem, *Greatness*, 41.

³⁴ *Einhardi Translatio et miracula SS. Marcellini et Petri*, ed. G. Waitz, MGH SS 15/1, Hannoverae 1887, 258.21 – 12 (= *Translatio*): *Gerwardus palatii bibliothecarius, cui tunc temporis etiam palatinorum operum ac structurarum a rege cura commissa erat, de Noviomago veniens, palatium Aquense petebat.*

³⁵ Тако, Noble, *Lives*, 11. *VK*, XXIX: *...Hanc prudens gestam noris tu scribere, lector/ Einhardum Magni magnificum Karoli.*

³⁶ Рукописна традиција, која је подељена на рукописе А (x8), Б (x7) и Ц (x5) групе (cf. *VK*, XVI – XXIV), садржи Ајнхардов Предговор у две (А и С) од три “породице” рукописа (недостаје у А1, А1*, А4, В и С2; видети, *VK*, 1.30). Tischler, *Einhard's Vita Karoli*, 102 – 151, истиче Б породицу рукописа као најстарију, иако можда и савремену са групом А, али свакако наглашава њен значај јер сматра да је са ње Гервард начинио копију за Лудвига Побожног.

*versiculos ad laudem, maxime princeps/Edidit aeternam memoriamque tuam/Gerwardus supplex famulus, qui mente benigna/Egregium extollit nomen ad astra tuum.*³⁷ Стога, и Ајнхардово *En tibi librum*, могло би да се односи на цара, Лудвига Побожног. Уколико се, с друге стране, успоставља веза између иницијала Г. са Лондонског рукописа и дворског библиотекара Герварда, са *en tibi librum* (Гервард) из Ајнхардовог Предговора, онда се непосредно долази и до највероватнијег времена настанка *VK* – доба када је Гервард био дворски библиотекар. Проблем који се јавља јесте: када је Гервард најраније могао да постане дворски библиотекар, јер је тешко помишљати да је Ајнхард, на пример, послао своје дело 815/816 или 823. године Герварду, а овај годинама касније, чак и читавау деценију окаснивши, исто представио Лудвигу.³⁸ Уосталом из Гервардових стихова уопште се не може приметити да он *VK* представља Лудвигу – напротив, његови стихови су посвећени главном јунаку Ајнхардовог дела – Карлу Великом. На самом крају својих кратких стихова Гервард се обраћа читаоцу – било којем читаоцу, не одређеној личности, нпр. Лудвигу Побожном: *Hanc prudens gestam noris tu scribere, lector/Einhardum Magni magnificum Karoli.*³⁹ Из Гервардових стихова не може се ни наслутити када су написани, односно, када је Ајнхардово дело он представио Лудвигу Побожном – уколико га је уопште и представио. Осим тога, Гервардови стихови долазе на крају рукописа Б групе (делимично сачувани у Б3б, и недостају само у једном, Б3ц), а не испред основног текста *VK* – где би им свакако било место уколико су се налазили на примерку намењеном Лудвигу Побожном.⁴⁰ У рукописима који не садрже Валафридов Пролог, Гервардови стихови долазе испред *Vita Karoli imperatoris*.

Биће да је Ајнхард по свему судећи послао један примерак *VK* Герварду, као пријатељу, а не као дворском библиотекару, па самим тим чињеница да је Гервард био библиотекар на двору у Ахену, по свој прилици до око 828. године, не стоји у непосредној вези са

³⁷ *VK*, XXIX.

³⁸ Гервард је постао дворски библиотекар у двадесетим годинама деветог века, али се не може рећи тачно које године; видети, R. McKitterick, *The Carolingians and the Written Word*, Cambridge 1995, 189 – 190.

³⁹ *VK*, XXIX.

⁴⁰ *VK*, XXIX (apparatus). Супротно, Noble, *Lives*, 13, који сматра да је Ајнхардов Предговор упућен искључиво Герварду, а никако Лудвигу Побожном или било којем другом будућем читаоцу.

настанком *VK*. Једна друга појединост далеко ближе и сигурније осветљава близак однос између Герварда и Ајнхарда, јер је добро познато да је Гервард своју каријеру отпочео у Генту (Ghent) 814. године,⁴¹ оном истом месту у којем је Ајнхард 815. године добио од Лудвига Побожног две опатије (као световни опат).⁴² Тако се Гент јавља као природна спона између Ајнхарда и Герварда, а не само двор и библиотека у Ахену. Ајнхард и Гервард, дакле, могли су да се познају најкасније већ од јуна 815. године када је Ајнхард постао световни опат манастира Св. Петра и Павла крај Гента. У том

⁴¹ P. Lehmann, *Das älteste Bücherverzeichnis der Niederlande*, Het Bock 12 (1923) 207 – 213, довео је у везу извесног *Geruardus (in Gannetias)*, са листе књига из рукописа *Biblioteca Apostolica Vaticana, Pal. Lat. 1877*, који је неке књиге завештао манастиру Лорш средином 9. века, са Гервардом, док је *in Gannetias* протумачио као место Гент. Затим је Н. Löwe, *Studien zu den Annales Xantenses*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 8 (1951) 88, утврдио да је овај Гервард идентичан са Гервардом, дворским библиотекарером Лудвига Побожног, кога и Ајнхард помиње у своме делу о преносу Моштију св. Марцелина и Петра (види нап. 34). За општи преглед овакве идентификације видети J. Crick, *An Anglo-Saxon Fragment of Justinus's Epitome*, *Anglo-Saxon England* 16, ed. P. Clemens, Cambridge 1987, 190 – 191. Гервард се први пут појављује у изворима 814. године, када је покљонио земљу *in Gannita* (Гент), манастиру Лорш - *Anno primo Ludovici regis sub Adalungo abbate tradidit Gerwardus clericus in pago Batauuua, in villa Gannita hubas V, et in Thesta hubas II, cum omni aedificio et collaborato...* Старо издање овог документа, *Codex Laureshamensis diplomaticus I*, Manheim 1768, N° 101. Видети и новије издање и коментар, А. Häse, *Mittelalterliche Bücherverzeichnisse aus Kloster Lorsch*, Wiesbaden 2002, 75.

⁴² Трећега дана јануарских ида (11. јануар) 815. године, у првој години владавине Лудвига Побожног, седмог индикта, Ајнхард и његова жена Ема (*Imma*) добили су од цара два поседа: *Michlinstad* и *Mulinheim*. Пет месеци касније, 15. јуна 815. године, Ајнхард је постао и световни опат манастира Св. Петра и Павла крај Гента (*monasterium Blandinium*). Најзад, 13. априла 819. године Ајнхард је постао и световни опат манастира Св. Петра у Генту (где су се налазиле мошти Св. Бава); видети, А. Teulet, *Les oeuvres d'Éginhard*, Paris 1856, 59 – 63, N°s 1 – 3. Преглед Ајнхардовога успона као световног опата даје, М. Innes - R. McKitterick, *The Writing of History, Carolingian Culture: Emulation and Innovation*, ed. R. McKitterick, Cambridge 1997, 206 (Innes – McKitterick, *Writing*). Занимљиво је да су Ајнхардова писма сачувана заправо пуким случајем управо у манастиру Св. Баво, где су по свој прилици служила за образовање монаха; упор. D. Ganz, *Einhardus Peccator, Lay Intellectuals in the Carolingian World*, ed. P. Wormald – J. L. Nelson, Cambridge 2007, 38.

контексту Ајнхардово *en tibi*, заиста би и могло да се односи на Герварда, тј. у том случају Предговор испред *VK* постојао је само на примерку који је Ајнхард даровао Герварду (А и Ц група рукописа).

Уколико се осмотре сами рукописи *VK*, одавно је примећено да је 820. или 821. године један примерак већ постојао у библиотеци манастира *Sindleozes Auua* (Рајхенау).⁴³ Занимљиво је да је у каталогу овог манастира, прецизно датираног у осму годину владавине цара Лудвига Побожног (*Breuis librorum qui sunt in coenobio Sindleozez Auua facta anno VIII Hludouici imperatoris*), прибележено дело под насловом: *Vita et gesta Karoli imperatoris Augusti volum*,⁴⁴ што је наслов који се јавља још само у рукопису Б3б уз Валафридов Пролог: *Prologus vitae et gestorum Karoli imperatoris*, и донекле у Б3ц: *Gesta Karoli Magni secundum Strabum*.⁴⁵ Валафрид у Прологу такође понавља истоветан наслов дела: *Gloriosissimi imperatoris Karoli vitam et gesta, quae subiecta sunt, Einhartus*...⁴⁶ Истоветан наслов крије се већ у првој реченици *VK*: *Vitam et conversationem et ex parte non modica res gestas domini... Karoli... regis*.⁴⁷ Дакле најстарији познати примерак *VK* је постојао сигурно 821. године у Рајхенау (осма година владавине Лудвига Побожног пада у фебруар 821 – јануар 822. године), носио је наслов који се јавља искључиво у два рукописа Б групе (Б3б и Б3ц), у којима Гервардови стихови долазе на крају дела (у рукопису Б3б сачувана су само прва четири реда, од шест, а у Б3ц, су потпуно изостављени,⁴⁸ али сви имају Валафридов Пролог), и који сви до једног немају Ајнхардов Предговор. Закључак који се намеће јесте да је најстарији познати примерак *VK* из Рајхенау имао наслов: *Vita et gesta Karoli imperatoris Augusti* и да није садржавао Ајнхардов Предговор. Ајнхардов Предговор био је намењен искључиво Герварду и није представљао интегрални део *VK*. Што се тиче Валафридовог Пролога, он је настао у време после Ајнхардове смрти јер га Валафрид доследно помиње у прошлом

⁴³ *VK*, VII, нап. 7.

⁴⁴ *Die Handschriften der landes bibliothek Karlsruhe*, VII. Die Reichenauer Handschriften, dritter Band, ed. K. Preisendanz, Wiesbaden 1973, 71, 76, N° 155. Видети и, R. McKitterick, *The Carolingians and the Written Word*, Cambridge 1989, 179 – 181. Титула Августа налази се у *VK*, 37.30 у Карловом тестаменту: *Karolo imperatore augusto*.

⁴⁵ *VK*, XXVIII (apparatus).

⁴⁶ *VK*, XXVIII.

⁴⁷ *VK*, 1.1 – 2.

⁴⁸ *VK*, XXIX, apparatus.

времену – дакле после 840. године. Користећи се примерком из Рајхенауа, односно рукописом из те групе, Валафрид је у првој реченици могао да прибележи наслов дела онако како је он већ био забележен у каталогу рукописа из Рајхенауа: *Vita et gesta Karoli imperatoris*.

У складу са временом појаве рукописа *VK* из манастира Рајхенау, је и закључак Кригера, који је, анализирајући два документа Лудвига Побожног, установио да се 823. године у њима могу наћи несумњиви језички и контекстуални утицаји *VK*.⁴⁹

Један други податак привлачио је такође пажњу истраживача, а налази се у писму Лупа од Феријера⁵⁰ (Lupus de Ferrières, око 805 – око 862) датирано прилично несигурно између 829. и 834, или чак у 836. годину.⁵¹ То што Лупо од Феријера каже да се диви Ајнхардовом *VK*, још увек не значи да је он баш једна од првих особа која је дело читала – већ најпре показује да је то дело већ било раширено: Лупо је до 830. године боравио у Феријеру, а између 830. и 836. у Фулди, да би се између 836. и 840. године бавио на двору; тек 840. године постао је опат Феријера – што на наше истраживање не утиче, јер је и Ајнхард исте године преминуо.⁵² Где је и када, дакле, Лупо читао *VK*: у Феријеру (до 830), Фулди (830 – 836) или на двору Лудвига Побожног (836 – 840)? На то питање нема одговора.⁵³

Поред Герварда и Лупа од Феријера постоје још најмање две особе које су читале *VK* у време док је Ајнхард још увек био жив – Вандалберт из Прима, 839. и Готшталк из Орбеа око 840. (Wandalbert

⁴⁹ Krüger, *Neue Beobachtungen*, 138 – 145. Noble, *Lives*, 10, иако не одбацује Кригерове закључке, ипак их сматра као недовољно аргументоване. С друге стране, McKitterick, *Charlemagne*, 13 – 14, узима, управо на основу Кригерове аргументације, да је *VK* настао пре 823. године.

⁵⁰ *Lupi abbatis Ferrariensis epistolae*, ed. E. Dümmler, MGH Epistolae 6, Epistolae Karolini Aevi IV, Berlin 1925, 1. 24 – 26 (= *Lupi*): *Siquidem vestra memoria per famosissimum imperatorem K[arolum], cui litterae eo usque deferre debent, ut aeternam ei parent memoriam, coepta revocari, aliquantum quidem extulere caput satisque constitit veritate subnixum praeclarum Ciceronis dictum...*

⁵¹ Noble, *Lives*, 10, н. 14.

⁵² О животном путу Лупа од Феријера, видети, Т. Ф. Х. Noble, *Lupus of Ferrières in His Carolingian Context*, *After Rome's Fall: Narrators and Sources of Early Medieval History*, ed. A. C. Murray, Toronto 1998, 232 – 250. Превод Лупових писама, G. W. Regenos, *The Letters of Lupus of Ferrières*, Hague 1966.

⁵³ Krüger, *Neue Beobachtungen*, 126 – 129, сматра да је Лупо читао *VK* знатно пре 829. године; Löwe, *Entstehungszeit*, 96 – 101, определио се за 827 – 829; Tischler, *Einhalts Vita Karoli*, 121 – 122, око 829 – 830 у Фулди.

of Prüm, Gottschalk).⁵⁴ У сва четири поменута случаја: Валафрид, Лупо, Вандалберт и Готшалк, чињеница да су читали *VK* није од помоћи да се одреди време писања дела. Ова чињеница најпре сведочи о томе да је *VK* било раширено дело већ од тридесетих година деветог века, што опет, на изврстан начин, указује на службени карактер списа, а самим тим и на постојање наручиоца. Тако дакле, као могућа места у којима је током 820-тих и 830-тих година читан *VK* јављају се: Рајхенау (према каталогу из 821), Феријер, Фулда, Ахен (Лупо), Гент, Ахен (Гервард), Прим (Вандалберт), Корбије, Орбе (Готшалк). Географски посматрано у питању је прилично велики простор – од данашње Белгије (Гент), преко Мозела (Прим) те Саксоније (Фулда) и Баварске (Рајхенау), све до подручја надомак Париза и Лоаре (Феријер и Орбе) – а за такво ширење једног рукописа ипак је било потребно извесно време, као и, што је још важније, “подршка” световних или/и духовних власти.

Визије и њихов могући утицај на настанак VK

Једна од утицајних особа са којом је Ајнхард био у сукобу, био је дворски капелан Хилдуин. Према једном другом Ајнхардовом делу, Преносу моштију светог Марцелина и светог Петра, дознаје се да је Ајнхард приликом преноса моштију, које су биле намењене његовој цркви (крај 827. године)⁵⁵, био покраден по Хилдуиновом налогу – макар му је сам Хилдуин то признао у зиму (јануар) 828. године.⁵⁶ Ајнхард је успешно расплео читаву ситуацију и повратио мошти “његових” светаца.⁵⁷ Недуго касније, примио је Ајнхард једну

⁵⁴ За Вандалберта и Готшалка као читаоце *VK* видети, Ganz, *Greatness*, 40. Видети и, Н. Е. Stiene, *Wandalbert von Prüm, Vita et Miracula Sancti Goaris*, Frankfurt 1981. Требало би обратити пажњу на то да су Валафрид Страбон, Лупо од Феријера и Готшалк, били пријатељи, који су један другом, сасвим извесно, могли и да сугеришу која су дела вредна читања – а сва тројица заиста јесу читала *VK*. Готшалк и Валафрид Страбо били су пријатељи још од детињства и наставили су да одржавају преписку и као зрели људи; упор. R. C. Dales, *The Intellectual Life of Western Europe in the Middle Ages*, Leiden 1995, 93, 95.

⁵⁵ *Translatio*, 243.5 – 21.

⁵⁶ *Translatio*, 245.37 – 246.5.

⁵⁷ *Translatio*, 246.43 – 62.

књижицу, у којој су били савети Лудвигу Побожном шта треба да учини како би се успоставио ред у земљи.⁵⁸ Дакле, време смутњи, када су неки људи “радили” против цара, назирало се већ 828. године јасније него раније приликом побуне Бернарда 817. године, или Лудвиговог јавног покајања 822. године у Атињију.⁵⁹ Особа са којом је Ајнхард био у сукобу 828. године, Хилдуин, сигурно није био наклоњен Ајнхарду и неко време пре 828. године, посебно када је Лотар 822. године отишао у Италију да преузме своје краљевство, а Ајнхард, који му је до тада био васпитач, практично изгубио једну јаку спону са царем.⁶⁰ Хилдуин, будући да је био дворски капелан, уједно и опат најзначајнијег духовног средишта у Франачкој, манастира Сен Денија у Паризу, био је свакако присутнији на двору од Ајнхарда, и могао је постепено да потискује преостали Ајнхардов утицај на Лудвига Побожног.⁶¹

Томас Нобл сматра да се као готово извесно може закључити (*it is safe to say...*) да је Ајнхард написао *VK* како би зауставио критику Карла и његове владавине која се појавила двадесетих година деветог века.⁶² Међу дела која су се овом критиком бавила, Нобл је уврстио пре свега Визије – најпре Визију сироте жене из Лаона (818–822) и Визију монаха Ветија (824).⁶³ У Ветијевој визији, коју је прибележио монах их Рајхенауа, Хејто, Карло Велики је представљен у Чистилишту у којем је патио због свога сексуалног понашања.⁶⁴ У Визији сироте жене из Лаона Карло Велики је такође представљен како пати у мукама оностраниг живота. Жена, коју води монах кроз онострани свет, наилази на Карла Великог, грофа Бега од

⁵⁸ *Translatio*, 252.42 – 253.21.

⁵⁹ *ARF*, 158.

⁶⁰ *ARF*, 159: *Hlotharium vero filium suum in Italiam misit, cum quo Walahum monachum propinquum suum, fratrem videlicet Adalhardi abbatis, et Gerungum ostiariorum magistrum una direxit, quorum consilio et in re familiari et in negotiis ad regni commoda pertinentibus uteretur.*

⁶¹ *ARF*, 171, наводи како је Хилдуин 826. године стекао мошти св. Себастијана од папе Еугенија и како их је похранио у цркви Св. Медарда у Соасону.

⁶² Noble, *Lives*, 13.

⁶³ Noble, *Lives*, 12.

⁶⁴ D. A. Traill, *Walafrid Strabo's Visio Wettini: Text, Translation, and Commentary*, Frankfurt 1974. Такође, видети и, E. Kleinschmidt, *Zur Reichenauer Überlieferung der 'Visio Wettini' im 9. Jahrhundert*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 30 (1974) 199 – 207.

Аквитаније (пријатеља и особу од великог поверења Карла Великог) и Лудвигову прву жену Ермингард – све троје мучени од демона у Чистилишту, али као да очекују скори излазак. Лудвигово име она види на зиду Раја, али је замагљено, а водич јој објашњава да је то због тога што Лудвиг мора да се покаје због убиства Бернарда – зато је и враћају назад да ту поруку пренесе цару. С друге стране име Бернардово сија попут злата.⁶⁵ Некако у то доба јавља се и Визија монаха Рошара из опатије Флери, у којој монах среће Карла Великог пошто је његова казна окончана.⁶⁶ Ове три Визије, по времену настанка, а то су “зреле” године Лудвигове владавине (820 – 830), не могу да се посматрају као случајно настали састави под изненадним налетом визионарства монаха у различитим деловима Франачке. Ови састави се јављају као одговор на стање у држави, али још више, они могу да представљају врло снажно политичко оруђе, најпре у рукама Цркве.⁶⁷ Без имена поручиоца ових “визија”, тешко се може одгонетнути скривено значење и поруке које ови текстови шаљу. Изузетак је Хејтов текст Ветијеве визије, јер иза тог текста заиста стоји некадашњи епископ Базела. С друге стране, Рошарова визија потиче из Флерија, опатије која је у близини Сен Денија (Париз) у којој је пресудну улогу имао Хилдуин, особа која је све до 829. године била блиска Лудвигу Побожном. Најзад, Визија сироте жене из Лаона (*Visio cuiusdam pauperulae mulieris*) настала је (818 – 822).⁶⁸

⁶⁵ Н. Houben, ‘*Visio cuiusdam pauperulae mulieris.*’ *Überlieferung und Herkunft eines frühmittelalterlichen Visiontextes*, *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 124 (1976) 31 – 42.

⁶⁶ *Visio Rothcharii monachi*, ed. W. Wattenbach, *Anzeiger für Kunde der deutschen* 22 (1875) 73 – 74.

⁶⁷ Погледати и користан преглед средњовековних визија, Т. Ehlen, *Vision und Schrift – Interessen, Prozeß und Typik der Verschriftlichung hochmittelalterlicher Jenseitreisen in lateinischer Sprache am Beispiel der ‘Visio Edmundi monachi de Eynsham’*, *Visio Edmundi monachi de Eynsham: Interdisziplinäre Studien zur mittelalterlichen Visionsliteratur*, ed. Т. Ehlen – J. Mangei – E. Stein, Tübingen 1998, 253, нап. 5. Такође, В. de Gaiffier, *La légende de Charlemagne. Le péché de l’empereur et son pardon*, *Études critiques d’hagiographie et iconologie*, Bruxelles 1967, 260 – 275.

⁶⁸ Н. Marcus, *Dreaming and the Symbiotic Relationship Between Christianity and the Carolingian Dynasty*, *Pen History Review* 16/2 (2009), 68 – 69, сматра да је ова визија последица *Ordinatio imperii*. Лаон се налази у троуглу између Ст. Квентина, Компјена и Ремса, приближно подједнако удаљен од сваког од ових места

Упадљиво је да се Визија монаха Ветија појавила 824. године, тачно годину дана после рођења Лудвиговог сина Карла (Телавог) из његовог другог брака са Јудитом. Према Нитарду, Лудвиг Побожни није знао како да новорођеном сину обезбеди неку земљу, будући да је својим синовима Лотару, Пипину и Лудвигу Немцу већ одраније доделио територије (тј. краљевине) на управу. Наводно је Лотар, на молбе очеве, обећао и заклео се да ће Карлу дати територију коју он буде желео. Доцније је зажалио због овог обећања и покушао да га погази, али је Лудвиг Побожни задужио војводу Септиманије, Бернарда, да се побрине за Карлове интересе и практично га начинио (Бернарда) другим човеком царства.⁶⁹ Нитард не пружа прецизну хронологију, нити је о овим догађајима ишта забележено у Аналима франачког краљевства. Али, један други догађај, уско повезан са Црквом, чини се да је могао да буде последица сукоба међу водећим црквеним прелатима. Наиме, у мају 823. године, Лудвиг Побожни је за епископа Меца поставио свога полубрата Дрога.⁷⁰ У кризним годинама 830. и 833. Дрога је остао веран Лудвигу Побожном и несумњиво је на својим плећима изнео велики терет обрачуна са оним црквеним прелатима који су стали на страну Лотара против Лудвига 833. године – најпре епископа Ремса, Еба. Други полубрат Лудвига Побожног, Иг, такође је царевом вољом постао опат два важна манастира – Св. Бертина (око 836) и Св. Квентина (око 838).⁷¹ Уздизањем полубраће у високе црквене чинове Лудвиг Побожни је практично тежио јачању свога утицаја међу епископима и опатима.

Ајнхард је свакако, иако лаик, био побожан – ништа мање од сваког хришћанина тога времена. Његова побожност јасно се назире у његовом делу о преносу моштију светог Марцелина и Петра, у то нема никакве сумње. Ајнхард је заиста могао, имајући пред очима поменуте Визије, као што је Томас Нобл и претпоставио, да управо на њих одговори писањем *VK*. Међутим, на ове визије Ајнхард је и те како одговорио 828. године. Наиме, те године, док је Лудвиг боравио у Ахену, стигао је гласник из Милхајма (црквени посед Ајнхардов) са књижицом која је садржавала откровење арханђела Габријела, који је, прерушен у светог Марцелина (његове мошти је Ајнхард

⁶⁹ *Nithardi Historiarum libri III*, MGH SRG, ed. E. Müller, Hannoverae 1907, 3.7 – 25 (*Nith. Hist.*)

⁷⁰ *ARF*, 161.

⁷¹ *Annales Bertiniani*, MGH SRG in usum scholarum, ed. G. Waitz, Hannoverae 1883, 12, 16 (= *Ann. Bert.*)

крајем 827. године прибавио за своју цркву у Милхајму из Рима), предао извесном слепом човеку да је достави Ајнхарду, а овај Лудвигу Побожном. Заиста, већ само путописање ове књиге откривања до Лудвига, изазива несумњив осећај да је у питању конструкција – и то веома провидна конструкција. Наиме, Ајнхард је крајем 827. године управо прибавио мошти светог Марцелина и похранио их у својој цркви у Милхајму, и одмах после тога, јавља се сам арханђео Габријел (дакле не неки монах, сирота жена, мистериозни човек попут Рошара) прерушен у Марцелина који своју поруку за Лудвига предаје слепом Албериху (ваљда да се избегне испитивање сведока да опише како му се то тачно Габријел јавио и како је изгледао), са прецизним упутством да је преда Ајнхарду, а овај опет, Лудвигу.⁷² Биће да је и самом Ајнхарду, иако вичном перу, овај опис задао доста муке, јер тешко да се и њему сам догађај чинио убедљивим. Од Габријела до Лудвига као посредници се јављају Марцелин, слепи човек Алберих и Ајнхард – укупно пет личности, што стварних, што из духовног света. Поврх свега, Ајнхард не оставља ни најмањи траг о садржају Алберихове визије. Стога, мислим да се овде састајемо са Ајнхардовим покушајем да утиче на Лудвига у време када су сплетке и завере на двору учестале.⁷³ Намера да на неки начин упозори цара је, можда, била ваљана, али је изведена прилично трапаво, јер како сам Ајнхард каже, Лудвиг је, пошто је примио књижицу коју му је сам Ајнхард уручио, прочитао, али не наводи да је на њу реаговао.⁷⁴ Цару је очигледно било доста “визија” које су тих година преплавиле Франачку.⁷⁵

Визије би, будући да на њих Ајнхард одговара Габријеловим-Марцелиновим откривањем 828. године, требало искључити као евентуални мотив писца *IK* како би “одбранио” Карла и његова дела. Напротив, Габријелово-Марцелиново откривање пре би могло да наведе на закључак о потреби да се већ створени Карлов портрет “одбрани” – али, будући да садржај визије није познат, то питање остаје отворено.

⁷² *Translatio*, 252.11 – 253.21.

⁷³ Управо 828. године Ајнхард је био сведок када је на сабору у Ахену неколико високих чиновника изгубило своје положаје, међу којима и Балдерик из Фуланије; *ARF*, 174.

⁷⁴ *Translatio*, 253.18 – 19,

⁷⁵ Занимљиво је да су после Ускрса 839. године на двор Лудвига Побожног приспели посланици енглеског краља (*rex Anglorum*) који су цару такође представили једну Визију – *cuiusdam religiosi praesbiteri de terra Anglorum*; *Ann. Bert.* 18 – 19.

Потписници Карловог тестаментa и време настанка *VK*

Документ, којим Карло 811. године⁷⁶ уређује питање расподеле своје покретне имовине, сачуван је искључиво у *VK*, и данас је углавном прихваћено да је био саставни део *VK*.⁷⁷ За питање настанка *VK*, овај документ на први поглед није толико важан, будући да је свакако настао пре *VK*, али побуђује посебну пажњу због имена потписника и сведока, од којих су многи већ од јесени 817. године били у отвореној побуни против Лудвига Побожног (о Бернардовој побуни видети ниже) и последично кажњени и развлашћени (до пролећа 818. године).⁷⁸ Наравно, Ајнхард није могао да мења садржај Карловог тестаментa уклањајући имена “неподобних” потписника или оних који су имали непосредну корист од тестаментa – уколико је писао *VK* после јесени 817. године – али је право питање, да ли би онда тај тестамент уопште нашао места у његовом делу? Другим речима, желећи да подцрта Карлову правичност обелодањујући његову последњу жељу, Ајнхард би запао у незгоду да ту неприкосновену Карлову вољу заправо потписују исти они људи који су се побунили против његовог сина Лудвига, за кога сам каже, одмах после текста тестаментa, да се убрзо после очеве смрти постарао да се све изврши како је његов отац одредио.⁷⁹ На тај начин, обелоданивши имена потписника који су нарушили ред који је сам Карло

⁷⁶ Не у јесен 810. године, како сматра Noble, *Lives*, 48, нап. 103. Наиме, *VK* наводи прецизно да је овај документ састављен 811. године од рођења Христовог, у 43. години Карлове владавине Франачком (768 + 43 = 811), 34. години његове владавине Италијом (775 + 36 = 811), 11. години његовог царевања (800 + 11 = 811), четвртог индикта (1. септембар 810 – 31. август 811); cf. *VK*, 38.1 – 3. Једанаеста година Карловог царевања отпочела је 26. децембра 810. године, тако да датум састављања тестаментa мора да се тражи у првих неколико месеци 811. године, пошто се један од потписника, Хејто, јавља као посланик у Цариград 811. године – можда већ почетком године; cf. *ARF*, 133

⁷⁷ M. Innes, *Charlemagne's Will: Piety, Politics and the Imperial Succession*, *English Historical Review* 112 (1997) 833, нап. 2; Noble, *Lives*, 13.

⁷⁸ На ово такође упозоравају, Innes – McKitterick, *Writing*, 205.

⁷⁹ *VK*, 41.12 – 15: *Haec omnia filius eius Hludowicus, qui ei divina iussione successit, inspecto eodem breviario, quam celerrime poterat post obitum eius summa devotione adimplere curavit.* Овом реченицом се *VK* и завршава.

прописао, Ајнхард би сам Карлов тестамент на изванстан начин довео у питање, што би могло да има тешке, најпре политичке, последице, управо по Лудвига Побожног.

Најважнији, односно политички најмоћнији епископи у Франачкој, управо су они који су се јављају као сведоци у Карловом тестаменту 811. године: Хилдебалд (архиепископ Келна),⁸⁰ Рикулф (архиепископ Мајнца),⁸¹ Арно (архиепископ Салцбурга),⁸² Волфар (архиепископ Ремса), Берноин (архиепископ Безансона), Јован (архиепископ Арла),⁸³ Лајдрад (архиепископ Лиона),⁸⁴ Теодулф (епископ Орлеана), Јесе (епископ Амијена), Хејто (епископ Базела), Валтгад (епископ Лијежа).⁸⁵ У самом тестаменту назначене су оне митрополије (*nomina metropoleorum...sunt*) које су по смрти Карловој добијале значајна средства из његове заоставштине, међу којима се са именима потписника тестаментa подударају: Келн, Мајнц, Салцбург, Ремс, Лион и Арл.⁸⁶ Сходно овоме, Хејто (Базел) није био међу онима који су били предвиђени да добију, као главари одређене епископије, средства из Карлове заоставштине. Па ипак, Хејто није био “одбачен”

⁸⁰ Хилдебалд (умро 819), архиепископ Келна, био је и канцелар Карла Великог од 791. године, а затим и његов дворски капелан – дакле особа од највећег поверења; видети, Н. Маур-Хартинг, *Charlemagne, the Saxons, and the Imperial Coronation of 800*, *English Historical Review* 111 (1996) 1119, нап. 4.

⁸¹ Рикулф је умро 813. године; видети, Т. Шифер, *Erzbischof Richulf (787 – 813)*, *Jahrbuch für das Bistum Mainz* 5 (1950) 329 – 342.

⁸² Арно је био близак саветник Карла Великог и особа од великог поверења, посебно за прилике у Баварској; видети, В. Мерта, *Salzburg und die Karolinger im Spiegel der Königsurkunden*, *Erzbischof Arn von Salzburg*, ed. M. Niederkorn-Bruck – A. Scharer, *Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 40, Wien 2004, 56 – 67; такође, А. Фиреј, *Useful Guilt: Canonists and Penance on the Carolingian Frontier*. *Readers, Texts and Compilers in the Earlier Middle Ages: Studies in the Medieval Canon Law in Honour of Linda Fowler-Magerl*, ed. M. Brett – K. G. Cushing, *Bodmin* 2009, 25, нап. 32.

⁸³ О Волфару и Берноину мало се зна и тек нешто више о Јовану; упор. МцКитерик, *Charlemagne*, 99, нап. 166.

⁸⁴ Лајдрад је био важан учесник у реформи цркве у време Карла; видети, М. де Јонг, *Charlemagne's Church*, *Charlemagne: Empire and Society*, ed. J. Story, *Manchester* 2005, 103 – 104; такође, А. В. Лангенвалтер, *Agobard of Lyon: An Exploration of Carolingian Jewish-Christian Relations*, докторска теза, Универзитет у Торонту, *Toronto* 2009, 43 – 48 (=Langenwarter, *Agobard*).

⁸⁵ *VK*, 41.4 – 6.

⁸⁶ *VK*, 38.32 – 39.5.

(чим се јавља и као потписник) о чему најбоље сведочи чињеница да се (почетком) 811. године он јавља као главни Карлов посланик у Цариград, заједно са грофом Игом од Тура и Ајом од Фријулија.⁸⁷

Црквени прелати које су лично, односно као поглавари одређених архиепископија/епископија, имале користи од Карловог тестаментa били су до почетка двадесетих година деветог века покојни. Њихови наследници на положајима архиепископа, дакле, морали су да се у новом политичком амбијенту после 814. године, боре за свој утицај код новог цара, Лудвига Побожног. У тој политичкој борби неки су постали несумњиви непријатељи цареви, попут Еба од Ремса⁸⁸ и Агобарда од Лиона.⁸⁹ Доба њиховог понтификата готово се подудара и са почетком Лудвигове владавине (Агобард 814, Ебо 816). Обојица су за своје поступке били кажњени сменом са положаја 835. године. Теодулф од Орлеана и Јесе од Амијена, који Карловим тестаментом ништа нису добили, јављају се у време Лудвигове владавине као његови противници.⁹⁰ Тако се Теодулф од Орлеана (умро 820. или 821) већ 817. придружио Бернаруду у његовој побуни против цара, због чега је био рашчињен заједно са епископом Милана и епископом Кремоне (Анселм и Волфолд).⁹¹

Историјски подаци у *VK* који могу да одреде време настанка дела

Ајнхард у *VK* саопштава један занимљив податак: да су Арабљани само једном ступили на тло Италије, када су опустошили

⁸⁷ *ARF*, 133: ...*Haido episcopus Baslensis et Hug comes Toronicus et Aio Langobardus de Foro Iuli*...Могуће, је такође, да је тестамент састављен после повратка посланика из Цариграда, па би у том случају Карлов тестамент био састављен у лето 811. године, свакако пре 1. септембра.

⁸⁸ За Ебову улогу у побуни против Лудвига Побожног 833. и његов пад 834. године видети, *Thegan*, 232.1 – 4; 242.3 – 5; *Astronomus, Vita Hludowici imperatoris*, ed. E. Tremp, MGH SRG in usum scholarum 64, Hannover 1995, 500.15 – 502.7; *AB*, 7, 10 – 11.

⁸⁹ О Агобарду, његовом животу и списима, видети, Langenwalter, *Agobard*, 56 – 104.

⁹⁰ *Thegan*, 220.15 – 222.5, именује главне противнике Лудвига Побожног 829. године: *Hilduino archicapellano et Iesse Ambianensi episcopo, Hug et Matfrido, Elisachar abbate, Gotefrido et multis aliis perfidis*...

⁹¹ *Thegan*, 212.1 – 2; *Astronomus*, 384.3 – 6.

Centumcellae (Civitavecchia) – ...contra Mauros nuper pyriticam exercere adgressos – што заправо стоји у блиској вези са временом настанка *VK*.⁹² Уколико су Арабљани “одскора почели гусарске нападе”, онда и Ајнхард овако нешто може да напише две или три године касније – мање је вероватно 10 или 15 година потом. Како *Анали франачког краљевства* јасно наводе да Арабљани опустошили *Civitavecchia* 813. године,⁹³ онда и време настанка *VK* мора да се тражи у времену око 815. или 816. године, никако, на пример, 823. или касније.⁹⁴ Најзад, будући да Ајнхард у *VK* изреком помиње само један пострадали град, *Centumcellae*, иако описује поморске операције од јужне Шпаније и Француске, преко Нормандије до Италије, тим пре се чини извеснијим да је *VK* настао недуго после овог догађаја – 815. или 816. године. Вредело би напоменути да је епископ *Centumcellae (Leo Centumcellensis)* боравио као папски посланик маја 826. године у Инглхајму, што би могло да значи да је град до те године већ био обновљен после арапског разарања из 813. године.⁹⁵

Други податак из *VK* који би могао да буде искоришћен за хронолошко одређење настанка списа јесте начин на који је приказан Бернард, ванбрачни син Карловог сина Пипина, којем је Карло наменио краљевску круну Италије.⁹⁶ Ајнхард каже да је Карло показао изузетну наклоност према Пипиновој деци (Бернарду и његовим сестрама – Аделаиди, Атули, Гундрад, Бертахиди и Теодоради), наредивши да Бернард наследи свога оца (у Италији), а

⁹² *VK*, 21.10 – 17: *Fecit idem a parte meridiana in litore provinciae Narbonensis ac Septimaniae, toto etiam Italiae litore usque Romam contra Mauros nuper pyriticam exercere adgressos; ac per hoc nullo gravi damno vel a Mauris Italia vel Gallia atque Germania a Nordmannis diebus suis adfecta est, praeter quod Centumcellae civitas Erturiae per proditionem a Mauris capta atque vastata est...*

⁹³ *ARF*, 139: *Hoc Mauri vindicare volentes Centumcellas Tusciae civitatem et Niceam provinciae Narbonensis vastaverunt.*

⁹⁴ Арабљани су тек 827. године трајно почели да се насељавају на византијску Сицилију, а напади на италијанско копно отпочињу тек од 830-тих година. Видети, F. E. Engreen, *Pope John the Eighth and the Arabs*, *Speculum* 20 (1945) 318 – 330; F. Gabrieli, *Greeks and Arabs in the Central Mediterranean Area*, *DOP* 18 (1964) 57 – 65.

⁹⁵ *ARF*, 169.

⁹⁶ Бернард је послат у Италију после сабора у Ахену 812. године; *ARF*, 136 – 137. *VK*, 24.10 – 11, изричито каже да је Бернард наследио оца (Пипина).

⁹⁷ *VK*, 24.6 – 11.

сестре Бернардове да се доведу к његовим другим унукама – вероватно на двор, у Ахен.⁹⁷ Топлина речи којима је Бернард описан, иако укратко, не показује да писац зна за Бернардову побуну 817. године, или њене последице по Бернарда, који је кажњен ослепљењем услед чега је и умро.⁹⁸ Када, нешто касније, говори о Пипину Грбавом, Карловом ванбрачном сину, Ајнхард каже да се он побунио против оца (792) и пошто је побуна откривена био је замонашен – уз циничну примедбу да је за таквим, монашким животом, одувек жудео.⁹⁹ У наставку излагања, у оквиру истог поглавља, Ајнхард помиње још једну побуну против Карла (785/786), али не наводи имена побуњеника – осим да су само тројица била убијена током гушења побуне.¹⁰⁰ Оно што посебно привлачи пажњу јесте Ајнхардов став о Пипину Грбавом, јер започевши излагање о његовој побуни, Ајнхард напомиње да га хотимично није поменуо у претходном поглављу у којем је навео сву Карлову децу: *Pippinus... cuius inter ceteros mentionem facere distuli*.¹⁰¹ То што је одлучио да изостави Пипина Грбавог при набрајању Карлове деце, показује и Ајнхардов став према Пипиновој побуни – а то је, очигледно неодобравање. С друге стране Бернард је приказан топло, и што је још важније, као неко ко је уживао посебну Карлову милост и пажњу. Имајући у виду Ајнхардов однос према Пипину Грбавом, тешко да би он задржао пријатни тон излагања о Бернарду да је у тренутку писања *VK* знао нешто о Бернардовој побуни из 817. године. Могао је Ајнхард лично бити наклоњен Бернарду и волети га, али не би могао да прећути побуну која је била дубоко супротна његовим назорима о неприкосновености краљевске власти и побуни као, опште посматрано, безбожном делу, противном божанском поретку и реду.

Бернардова побуна описана је у Аналима франачког краљевства веома необично. Средином 817. године, на Скупштини у Њимвегену, Лудвиг Побожни је крунисао свога сина Лотара за царасавладара. Другог сина, Пипина, поставио је за краља Аквитаније, а трећег, Лудвига (Лудвиг Немац) за краља Баварске. Нешто касније побунили су се Ободрити и Франци су безуспешно покушали да угуше ову побуну. У међувремену (децембар 817), управо пошто се цар вратио у Ахен из лова по Арденима, обавештен је о побуни

⁹⁸ *Thegan*, 210.5 – 212.15; *Astronomus*, 380.12 – 386.7.

⁹⁹ *VK*, 25.13 – 22.

¹⁰⁰ *VK*, 25.22 – 26.3.

¹⁰¹ *VK*, 25.13 – 14.

Бернарда, краља Италије, који је већ преузео стратешке прелазе преко Алпа и примио заклетву верности од свих италијанских градова. Затим, сасвим кратко, аналита каже: “Овај извештај је делимично био тачан, а делимично и лажан.” Цар је потом наредио да се окупе трупе и побуна угуши, а Бернард, видевши да се тој сили не може одупрети и губећи присталице свакодневно, одлучио је да се преда цару на милост у Шалону. Сви остали завереници следили су Бернардов пример. Вође завере били су Егидо, Регинард и Регинар (нагласивши за овог последњег да је био син грофа Мегинара који се својевремено такође побунио против Карла, 785/786), као и епископи Анселм од Милана, Волфорд од Кремоне и Теодулф од Орлеана. Пошто се у јануару 818. године вратио у Ахен, цар је учеснике завере неколико дана после Ускрса примерно казнио. Вође побуне су ослепљене, а епископи рашчињени. Остали, сагласно степену њихове кривице, били су изгнани или замонашени.¹⁰² О даљој судбини Бернарда аналита не збори ни речи – и то је оно што је необично. Тек под 822. годином, описујући јавно покајање Лудвига Побожног у Атињију, аналита само кратко каже да се цар покајао за оно што је учинио Бернарду, сину његовог брата Пипина, и опату Адаларду и његовом брату Вали.¹⁰³ Шта је то што је Лудвиг учинио Бернарду, поново се прећуткује. То што се догодило Бернарду први помиње Нитард, али опет на врло специфичан начин, напомињући да је због завере Бернарда ослепео и лишио живота Бертмунда, намесник Лиона.¹⁰⁴ Теган, који је писао око 837/838. године, побуну описује тако што дословце преузима текст из Анала франачког краљевства, али потом додаје и самостални додатак – да је Бернард умро трећег дана пошто је ослепљен. Дознавши за ово, цар је наводно плакао и допао у велику тугу и пред свим епископима се покајао зато што није спречио своје саветнике да се ово дело изврши.¹⁰⁵ То што Теган додаје о Лудвиговој патњи и кајању због Бернардове смрти – сасвим је ирелевантно, јер Теган пише панегирик цару, па је и природно да пронађе згодан изговор за овако страشان догађај и “одбрани” Лудвига Побожног. Најзад, тзв. Астроном, у своме делу Живот цара Лудвига (840/841), преузима углавном дословце текст из Анала франачког

¹⁰² *ARF*, 146 – 148.

¹⁰³ *ARF*, 158.

¹⁰⁴ *Nith. Hist.* 2.22 – 26.

¹⁰⁵ *Thegan*, 212.10 – 15.

краљевства, уз неколико додатака: наводи имена епископа Ратолда (Вероне) и Супа (гроф Бреше) од којих је цар дознао (наглашено: путем поузданог извештаја) за заверу¹⁰⁶ и да су Бернард и Регинар били ослепљени на такав начин да им је то донело “горку” смрт.¹⁰⁷

Опште узев сва три извора углавном пружају уједначену слику о Бернардовој побуни, уз незнатна одступања која се најпре могу објаснити жељом сваког од писаца да умањи Лудвигову кривицу за Бернардову мученичку смрт. Будући да је велики број магната, световних и духовних, очигледно био умешан у ову заверу, поставља се питање да ли би Ајнхард, говорећи о Бернарду као краљу Италије и знајући размере завере као и, што је још важније, крајње мрачан исход за многе који су у заверу били умешани, могао да ослика Бернарда тако топлим речима у *VK*. Свој општи став према завери против владара исказао је Ајнхард говорећи о побуни Пипина Грбавог и побуни против Карла 785/786. године. Тешко да би другачије могао да суди о Бернардовој побуни, колико год имао симпатија за њега или му био драг, уколико је у тренутку писања *VK* знао за њу.

Још један податак је коришћен за одређивање времена настанка *VK*. Наиме, говорећи о Карловим ратовима против Словена, управо 789. године, Ајнхард описује како је дошло до рата са Вилцима због тога што су Ободрити, који су одраније били савезници Франака (*quod Abodritos, qui cum Francis olim foederati erant...*), трпели сталне нападе од Вилаца.¹⁰⁸ Будући да се 817. године, некако баш пред Бернардову побуну, у Аналима франачког краљевства помиње устанак Ободрита,¹⁰⁹ неки истраживачи су сматрали да би ово био извештај доказ да Ајнхард пише после 817. године – управо због његових речи да су Ободрити одраније били савезници Франака, а да у тренутку писања *VK* то више нису.¹¹⁰

¹⁰⁶ *Astronomus*, 382.6 – 8.

¹⁰⁷ *Astronomus*, 386.1 – 2.

¹⁰⁸ *VK*, 15.6 – 9: *Causa belli erat, quod Abodrites, qui cum Francis olim foderati erant, adsidua incursione lacessebant nec iussionibus coerceri poterant.*

¹⁰⁹ *ARF*, 147.

¹¹⁰ Halphen, *Einhard*, 81, 102; Duckett, *Portraits*, 65; P. E. Dutton, *Charlemagne's Courtier: The Complete Einhard*, Toronto 1998, XIX. McKitterick, *Charlemagne*, 13, сматра да се Ајнхардов податак, да су Ободрити раније били савезници Франака, односи најпре на време после 809. године, када су Ободрити постали трибутари Данаца, него на време после 817. године.

Овакво тумачење, међутим, није тачно. Ајнхард, говорећи о томе да су Ободрити одраније били савезници Франака, остаје у 789. години, па самим тим, он само напомиње да су Ободрити били савезници Франака одраније (тј. пре 789. године) и да су Франци из тог разлога, савезничког, заратили против Вилаца у корист Ободрита. Анали франачког краљевства, у такозваној “поправљеној” верзији (а заправо “оригиналној”),¹¹¹ изричито наводе 798. године да су Ободрити увек помагали Францима, откада су их Франци прихватили за савезнике (*Nam Abodriti auxiliares Francorum semper fuerunt, ex quo semel ab eis in societatem recepti sunt*).¹¹² Говорећи о догађајима из 789. године, аналита напомиње, (у “поправљеној” верзији *ARF*) узгред, да је франачки заповедник имао уз себе Србе и Ободрите – без помена откада су они франачки савезници.¹¹³ Анали Франачког краљевства, заправо пружају сасвим довољно података на основу којих може да се разуме да су Срби и Ободрити били савезници Франка од 780. године, јер је Карло тада продро до Елбе и том приликом уредио односе између Саксонаца и Словена (тј. Срба и Ободрита, јер су они живели на Елби).¹¹⁴ Дакле, податак из *VK* да су Ободрити “одраније били савезници Франака” односи се на 780. годину, и никако не може да се доводи у везу са побуном Ободрита из 817. године на основу које би Ајнхард могао да се позове на њихово претходно савезништво са Францима, што би последично довело до датирање настанка *VK* у време после 817. године.

На питање времена настанка *VK* утицао је још један податак који је Ајнхард готово узгредно обелоданио. Наиме, говорећи о томе како је последње три године Карловог живота било необичних наговештаја (*prodigia*), да ће се нешто (лоше) догодити, Ајнхард, између осталог, наводи да се срушио портик (наткривени дрвени мост) који је повезивао базилику са двором и то тачно на дан Успења Господњег.¹¹⁵ Халфан је овај податак довео у везу са податком из *ARF*

¹¹¹ О проблему “оригиналних” и “поправљених” Анала франачког краљевства, видети, Т. Živković, *The ‘Original’ and the ‘Revised’ Annales regni Francorum*, *Historical Review* 49 (2010) 9 – 22.

¹¹² *ARF*, 105.

¹¹³ *ARF*, 84.

¹¹⁴ *ARF*, 55 – 56 (у обе верзије *ARF* догађај је описан на сличан начин).

¹¹⁵ *VK*, 36.8 – 10: *Porticus, quam inter basilicam et regiam operosa mole construxerat, die ascensionis Domini subita ruina usque ad fundamenta colapsa.*

из 817. године,¹¹⁶ у којем се помиње пад дрвеног портика на дан Последње вечере Господа, када је сам цар пропао заједно са више од 20 пратилаца,¹¹⁷ а не на неки догађај из времена последње три године Карлове владавине. Тако је овај податак послужио као додатна чињеница у прилог датирању *VK* после 817. године. Розамунд МекКитерик је врло јасно показала да Ајнхард помиње и честе земљотресе у Ахену и околини,¹¹⁸ као и страдање различитих грађевина у истом, трогодишњем раздобљу.¹¹⁹ Требало би обратити пажњу да говорећи о паду портика, Ајнхард прецизно наводи Ускрс, а *ARF* Последњу вечеру Господа – па је тако ваљда јасно да се овде ради о два различита догађаја. То што се портик срушио о великим црквеним празницима није случајно, јер у таквим свечаностима сигурно учествује више званица и почасних гостију, што је по свој прилици додатно оптерећивало дрвену структуру и довело до њеног пада. Друго, можда још важније, Ајнхард свакако не би описао пад портика као “лош знак” да је знао за пад портика 817. године када је и сам цар Лудвиг повређен. У том случају тај догађај би наговештавао и лош исход за Лудвига – а у *VK* Лудвиг ипак заузима почасно место.

Постоји још једна занимљива појединост која указује на то да је *VK* написан пре октобра 816. године. Говорећи о последњим месецима Карловог живота, Ајнхард пише како је позвао к себи сина Лудвига, краља Аквитаније, јединог преосталог од (жене му) Хилдегард, као и све прваке читаве Франачке државе, и посаветовавши се са њима учинио га наследником царске титуле ставивши му дијадему на главу и наредивши да се назива августом.¹²⁰ Прво, одлука да Лудвиг прими царску титулу била је Карлова уз одобравање свих

¹¹⁶ Halphen, *Einhard*, 95 – 96, исто мишљење има и Noble, *Lives*, 10, н. 13. Међутим, још је F. Ganshof, *Eginhard, biographe de Charlemagne*, Paris 1951, 217 – 230, помишљао да *VK* и *ARF* говоре о два различита догађаја, односно две различите несреће.

¹¹⁷ *ARF*, 146: *Feria quinta, qua cena Domini celebratur...*

¹¹⁸ *VK*, 36.21 – 25.

¹¹⁹ McKitterick, *Charlemagne*, 12.

¹²⁰ *VK*, 34.8 – 13: *Extremo vitae tempore, cum iam et morbo et senectute permeretur, evocatum ad se Hludowicum filium, Aquitaniae regem, qui solus filiorum Hildigardae supererat, congregatis sollempniter de toto regno Francorum primoribus, cunctorum consilio consortem sibi totius regni et imperialis nominis heredem constituit, inpositoque capiti eius diademate imperatorem et augustum iussit appellari.*

првака Франака; друго, наглашава се да је он био једини преостали син краљице Хилдегард; треће, током доношења ове одлуке била је и церемонија крунисања царском дијадемом. Јасно је, дакле, да је Ајнхардов приказ како је Лудвиг уопште дошао у могућност да наследи оца, требало да нагласи потпуну правоваљаност поступка увођења у власт, односно наслеђе. Када се Ајнхардов приказ разложи на поруке које шаље, добија се веома јасна слика:

1. Карло Велики је лично донео одлуку ко ће бити наследник.
2. Сви прваци Франака сагласни су били са царевим избором.
3. Лудвиг је био једини преостали, законити, син.
4. Лудвиг је том приликом и крунисан за цара.

Оно што је недостајало Лудвигу било је крунисање руком римског папе. Као што је добро познато Лудвиг Побожни је крунисан 5. октобра 816. године у Ремсу од стране папе Стефана IV (816 – 817).¹²¹ Сада се поставља питање, да ли би Ајнхард, уколико је у тренутку писања *ИК* знао за Лудвигово друго крунисање октобра 816. године, пропустио да напомене како је прво крунисање за цара, оно у Ахену, касније било потврђено од римског папе? У то је тешко поверовати. Читав Ајнхардов опис Лудвиговог устоличења као Карловог наследника прати јака концепција правоваљаности самог чина, којем недостаје само потврда римског понтифика. Верујем да уколико је Ајнхард знао за крунисање 816. године, не би пропустио да га помене, како би Карлова одлука још више добила на ваљаности. Такође, када је Карло 806. године донео одлуку о подели Франачке својим синовима: Пипину, Лудвигу и Карлу Млађем, управо је Ајнхард био тај који је Карлову одлуку однео у Рим папи на потврду.¹²² Отуда је, можда, у *ИК*, Ајнхард нагласио да је Лудвиг био ЈЕДИНИ преостали (легитимни, дабоме) син, јер је према документу из 806. године, потписаном од самог римског папе Лава III (795 – 816) власт требало да наследе тројица синова. Ново стање, настало 813. године, које је било последица преране смрти Карла Млађег и Пипина (810 и 811), ваљало је да буде потврђено од понтифика како би било правоваљано до краја. Отуда, Ајнхард није могао да прећути друго крунисање Лудвига Побожног у Ремсу – да је знао за њега у тренутку писања *ИК*.

¹²¹ *ARF*, 144.

¹²² *ARF*, 121.

Закључна разматрања

На основу оног дела из Ајнхардовога Предговора, у којем он саопштава да дело пише у журби, може се претпоставити да је дело било поручено. Династичка конотација прва четири поглавља и питање легитимитета династије, може да значи само једно – дело је поручио тадашњи владар, Лудвиг Побожни. Хронолошки подаци који су испитани у претходном делу рада, показују да не постоји препрека да се дело датира пре децембра 817. године – тј. пре Бернардове побуне. Арабљанско пустошење по Италији, које се “недавно” догодило (813), упућује на закључак да се то најпре може односити на раздобље од две или три године – дакле, 815 или 816. годину. Помен лошег наговештаја при крају Карлове владавине, који се показао рушењем дрвене конструкције која је повезивала двор и базилику у Ахену, сигурно није могућ уколико је Ајнхард знао за идентичан догађај из пролећа 817. године, када је сам цар повређен – јер, то би био лош знак за Лудвига. Пропуштање да се помене друго Лудвигово крунисање у Ремсу од стране папе Стефана IV, највероватније значи да је *VK* настао пре октобра 816. године. Стога, контекст у коме је дело настало ваља потражити у раздобљу фебруар 814 – септембар 816. године.

С овако предложеном хронологијом стоји у јакој вези још један важан податак – а то је посебан знак пажње који је цар показао према Ајнхарду и његовој жени Еми. Наиме, као што је у тексту већ наведено, 11. јануара 815. године, Лудвиг Побожни је даривао Ајнхарда са два села: Михелштат и Милинхајм, где ће Ајнхард касније (у Милинхајму) сазидати своју цркву и донети мошти Св. Марцелина и Св. Петра. Исте, 815. године, постао је Ајнхард и световни опат Св. Петра у Генту и опатији Баво, док је 816. године добио и опатију Фонтенел. Сви ови поклони којима је Ајнхард био обасут између јануара 815. године и краја 816. године, могу се тумачити, најпре, као последица награде за нешто што је учинио за цара. Такав разлог могао је да буде управо *VK* – дело које је Лудвиг Побожни поручио, а Ајнхард написао.¹²³ Две опатије које је 11.

¹²³ На ову могућност упозорили су Innes – McKitterick, *Writing*, 206.

јануара 815. године Ајнхарду даривао Лудвиг, добијене су када је, рецимо, завршио *ИК*. И датум је важан. Наиме, дело је било довршено готово тачно на годишњицу смрти Карла Великог – почетком 815. године (Карло је умро 28. јануара 814). У Генту је тада боравио и Гервард, па је тако и примерак *ИК* који садржи Ајнхардов Предговор, био поклон Герварду непосредно пошто је дело завршено, дакле 815. године.

Tibor Živković

THE DATE OF COMPOSITION OF EINHARD'S
Vita Caroli imperatoris

Summary

On the basis of a section of Einhard's Preface, stating that the author composed his work rather hastily, one can assume that it was ordered. Dynastic connotation, present in the first four chapters, as well as the mention of the issues regarding the dynastic legitimacy could only signify that the actual ruler, Louis the Pious, instructed Einhard to compose this work. Chronological data that were examined in the previous section of the work indicate that it should not be dated prior to December 817, i.e. before Bernard's rebellion. The mention of Arabian devastation of Italy, that had occurred only "recently" (in 813) – point to the conclusion that this could most probably encompass the period of two or three years and thus be dated to 815 or 816. The author's allusion to the malevolent omen, relevant to the final years of Charles' reign (demonstrated in collapse of the wooden construction that connected the court and basilica in Aachen) - could certainly not have been written if Einhard had already had the knowledge of the similar event that occurred in spring 817, when the emperor himself got injured, since that would have represented the malevolent omen for Louis. Failing to mention the second Louis' coronation by the pope Stephen IV in Reims would probably suggest that the *VC* originated before October 816. Therefore, the wider context in which the work was composed should be dated to the period ranging from February 814 to September 816.

Yet another important event stays intrinsically related to the proposed chronology – the special attention that the emperor has shown towards Einhard and his spouse Emma. As it has already been stated in the text, Louis the Pious donated two villages to Einhard on 11th January 815 – Michelstadt and Millenheim. It was in Millenheim that Einhard would later build his church and bring the relics of St. Marcellinus and St. Peter. Einhard was appointed secular abbot of St. Peter in Ghent as well as in the Bavo abbey the same year (815), whereas he received the Fontenel abbey the following year. These gifts that Einhard received between January 815 and the end of 816 might primarily be interpreted as a reward for certain deeds he has done in emperor's favour. *VC* might be a reason – the literary work Louis the Pious ordered Einhard to

compose. For instance, Einhard received the two abbeys from the emperor on 11th January 815 – upon the completion of the *VC*. The date is equally important. In other words, the work was finalized almost exactly on the anniversary of death of Charles the Great – in early 815 (Charles died on 28th January 814). At that very time, Gervard also sojourned in Ghent and thus received a copy of *VC* containing Einhard's preface as a gift, immediately after the work was completed, i.e. in 815.

Keywords: Einhard, Charles the Great, Louis the Pious, Hilduin.

Чланак примљен: 10. 05. 2011.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 27. 06. 2011.